

sdělení *Miasta końcowego okresu epoki ustrojów plemiennych* stanovil tento typ politické organizace jako zvláštní variantu kmenového zřízení v závěru jeho vývoje.

•

Přednášky i diskuse prvního kolokvia i slovanského archeologického sjezdu mají vyjít knižně.

Vladimír Procházka

Konferencia maďarských a československých právních historiků o dualizme v Pätikostolí

Konferencia o dualizme, ktorá sa konala v Pätikostolí (Pécs) v dňoch 23. až 25. septembra 1965, je už v poradí siedma, ako spoločné vedecké podujatie maďarských a československých právných historikov, ktoré sa striedavo poriadajú v Československu a v Maďarsku. Na organizovaní tejto vedeckej spolupráce sa významnou mierou podieľajú slovenskí právni historici z Ústavu štátu a práva SAV a Právnickej fakulty UK v Bratislave, organizovaní v Právnohistorickej sekcii Slovenskej historickej spoločnosti.

Vzhľadom na to, že problematika dualizmu je témou európskeho dosahu, bolo správne, že popri maďarských a československých právných historikoch sa na konferenciu pozvali aj právni historici susedných krajín. Okrem štyroch poľských a štyroch východonemeckých právných historikoch sa na konferencii zúčastnili aj piati právni historici z Rakúska.

Program konferencie bol zameraný na dva základné okruhy problémov dualizmu. V prvom okruhu problémov sa právni historici pokúsili dôkladne analyzovať právnu sústavu dualistického Rakúska-Uhorska najmä z toho hľadiska, do akej miery zabezpečovala občianske práva a slobody, akými zmenami v tomto smere prechádzala a aké historické, triedne, národnostné a iné determinácie udávali ráz tejto sústavy. Základný referát k tomuto tématickému okruhu vo vzťahu k Uhorsku predniesol L. Bianchi, pracovník Ústavu dejín štátu a práva SAV. Na podrobnom rozbere uhorských zákonov o občianskych právach a slobodách, ako boli práva zhromažďovacie, spolčovacie a práva prejavu, ukázal, že od vyrovnania až do rozpadu Uhorska nielen nedošlo k zákonnému rozširovaniu týchto práv, ale opačne, že vidíme tendenciu ich ďalšieho okliešťovania. Obmedzovanie občianskych práv a slobôd sa nedialo len cestou zákonnou, ale ešte výraznejšie prostredníctvom ministerských nariadení a cestou mocenskou. Koreferáty F. Peczeho (Agrárna univ. Gödöllő) o reforme volebného práva v počiatočnej periode dualizmu, prof. M. Sarlósa o problematike buržoázneho pokroku, o vyvlastňovaní roľníkov a o Františkovi Deákovi po vyrovnaní, len potvrdili základné vývody hlavného referátu, že úžasné obmedzovanie buržoáznych práv a slobôd a sociálnej ochrany zákonodárstvom i výkonnou mocou v Uhorsku po vyrovnaní bolo motivované jednak triednymi záujmami maďarských vládnúcich tried, jednak ich nacionálnou expanziou v Uhorsku.

O občianskych slobodách v decembrovej ústave 1867 v Predlitavsku a o ich vývoji v judikatúre ríšskeho súdnictva podrobne hovoril vo svojom referáte prof. E. Melichar z Viedne. I keď sa prof. Melichar sústredil prevážne len na rozbor obsahovej

stránky ústavných zákonov, týkajúcich sa jednotlivých sfér občianskych slobôd a na osvetlenie právomoci a funkcie Ríšskeho súdu pri zabezpečovaní týchto slobôd, poskytol svojim referátom solídnu základňu pre porovnanie situácie na poli občianskych slobôd v Pred- a Zalitavsku. Podobný charakter i význam mal i koreferát mladého rakúskeho právneho historika R. Kneuckera (Viedeň), ktorý hovoril o spoločovacom a zhromažďovacom práve a judikatúre rakúskeho Ríšskeho súdu. K problematike občianskych práv a slobôd v Predlitavsku hovoril vo svojom koreferáte český právny historik K. Malý (Praha), v ktorom poukázal na potlačenie týchto práv najmä na príkladoch obmedzovania spoločovacieho práva a práva prejavu v českom robotníckom i národnom hnutí. Genézu Uhorského mimoriadneho zmocňovacieho zákona z r. 1912 so vzťahom k občianskym slobodám veľmi výstižne načrtol A. Tóth (Szeged).

Druhou základnou témou konferencie bola *štátna ideológia dualizmu*. Referenti a koreferenti sa snažili objasniť danú tému z najrozličnejších stránok a aspektov. Profesor K. Grzybowski (Kraków) vo svojom úvodnom referáte hovoril o historických podmienkach, politických teóriách a politickej funkcii dualizmu. V prvej časti osvetlil historickú genézu štátoprávnych vzťahov medzi Uhorskom a panovníckym rodom, resp. Predlitavskom, od 16. stor. do vyrovnania r. 1867. Ďalej sa zaoberal politickými teóriami dualizmu, aj právnou kodifikáciou vo vyrovnaní a nakoniec osvetlil funkciu nedemokratického dualistického systému, ktorý bol zameraný na ochranu triednej a nacionálnej nadvlády dvoch panujúcich národov mnohonárodnostnej monarchie. V tejto súvislosti poukázal tiež na historické a triedne okolnosti, ktoré viedli k rozdielnemu postaveniu jednotlivých národov v monarchii v období dualizmu, resp. k rozdielnemu postoju viedenskej a peštianskej vlády voči ním.

Povahu dualistického štátu z hľadiska marxistickej teórie štátu a práva zhodnotil Z. Péteri (Budapešť).

S prvou časťou referátu Grzybowského najviac korešpondoval koreferát prof. H. Lentzeho (Viedeň). Prof. Lentze vidí v dualizme posledný pokus o transplantáciu stavovských štátnych foriem pri usporiadaní nových ústavných pomerov v monarchii. I keď pri svojich vývodoch opieral sa viac o historicko-právnu argumentáciu bez hlbšieho prihliadnutia na nositeľov stavovských štátoprávnych ideí, je jeho príspevok veľmi podnetný. Potvrdil to i koreferát českého právneho historika V. Urfusa (Praha), v ktorom ukázal, ako a prečo dochádza v 60. rokoch v českom národnom hnutí k zmene českého austroslavistického programu a k vytvoreniu nového štátoprávneho programu, založeného na českom historickom práve. K tejto tematike s podnetným diskusným príspevkom vystúpila mladá poľská právna historička B. Sobolewska (Kraków), ktorá porovnávaním politickej štruktúry mnohonárodnostných štátov strednej a východnej Európy (Rakúsko-Uhorsko, Prusko a Rusko) snažila sa vysondovať príčiny rozdielov v politickom postavení jednotlivých národností.

K otázke genézy maďarských štátoprávnych teórií a ideológií hovoril vo svojom vystúpení maďarský historik Gy. Szabad. Zaoberal sa štátoprávnymi a ústavnými plánmi dvoch krajných pólov maďarského politického tábora na prelome 50. a 60. rokov. Zo slovenskej strany o otázke samosprávy v maďarských štátoprávnych teóriách a v praxi dualizmu hovoril prof. M. Vietor. Poukázal na to, že v období pred vyrovnaním sa v maďarskej štátoprávnej teórii odrážajú síce silné vplyvy západoeurópskych štátoprávnych pojatí liberálnej samosprávy, avšak v praxi dualizmu i v jeho samosprávnom a správnom systéme sa tieto úplne strácajú. Prax národného útlaku a triedne interesy vládnúcej triedy ich nedovolili uviesť do života.

Problémov rozkladu feudalizmu sa dotýkali dva príspevky. J. Búzás (Budapešť) pokúsil sa vo svojom referáte rozobrať vnútorné a vonkajšie činitele, ktoré viedli

k rozpadu monarchie. Zaoberal sa v ňom otázkami pangermanizmu a panslavizmu, postojom jednotlivých národností v Uhorsku k dualistickému systému a ich štátoprávnymi snahami, úlohou dynastie ako i štátoprávnymi plánmi maďarských opozičných strán a grúp.

Koreferát J. Tomečka (Bratislava) viažúci sa k tejto problematike snažil sa abstrahovať význam jednotlivých faktorov, ktoré viedli k vzniku Československej republiky. Za najdôležitejšie takéto faktory pokladá: a) mocnosti Ententy, b) českú buržoáziu, c) hnutia pracujúcich, d) ohlas Veľkej okt. revolúcie.

K tejto skupine referátov a koreferátov bola i pomerne živá diskusia. Zo slovenskej strany prof. K. Rebro hovoril o dôležitosti národnostnej otázky pri skúmaní štátoprávneho vývoja. Medzi iným zaoberal sa slovenskými štátoprávnymi snahami r. 1848—49, i otázkami kritérií hodnotenia týchto snáh, ako aj celého slovenského národného hnutia v tomto čase. Prof. Rebro reagoval tiež na príspevok Búzása, najmä na jeho nie celkom presné rozlišovanie medzi panslavizmom, panrusizmom a slavianofilstvom. K viacerým problémom, nadhodeným v referátoch a koreferátoch hovoril vo svojom diskusnom príspevku J. Mésároš (Bratislava). Poukázal najmä na nutnosť spojiť historickoprávne aspekty štúdia danej problematiky so štúdiom celého komplexu spoločenskotriednych, politických a sociálnych otázok. Reagujúc na príspevok J. Tomečka poukázal na to, že vysvetlenie vzniku republiky treba položiť na oveľa širšiu bázu a treba ho chápať ako dlhodobý proces. V tejto súvislosti podal tiež stručný prierez slovenských štátoprávnymi snáh od revolúcie do r. 1918.

Z českých právnych historikov v diskusii vystúpil M. Doležal (Praha), ktorý hovoril o nutnosti uplatňovania nových aspektov pri hodnotení národných hnutí Slovanov v monarchii a to najmä r. 1848—49. Nemecký právny historik H. Kuntsehke (Berlín) porovnával štátoprávny vývoj v Nemecku a v Rakúsko-Uhorsku od r. 1848 do r. 1871 a ukázal na spoločné i odlišné črty tohoto vývoja.

Rokovania konferencie po obidva dni zhrnuli v záverečných slovách prof. K. Kovács (Budapešť) a prof. A. Csizmadia (Pécs). Treba len uvítať snahu Právnickej fakulty v Pésci, ktorá mieni publikovať v nemeckom jazyku aspoň skrátenú verziu referátov a koreferátov, lebo na rozdiel od mnohých iných vedeckých podujatí treba o tejto konferencii povedať, že priniesla značný vedecký prínos do oblasti bádania o dualizme.

Július Mésároš

Dvojí kostnické zasedání o počátcích evropských národů

Význačná německá historická společnost, *Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte*, jež na svých zasedáních vždy na jaře a na podzim každého roku na ostrově Reichenau v Bodamském jezeře sdružuje medievalisty z jižních dvou třetin západního Německa a ke svým poradám zve i účastníky zahraniční, započala letos několikeré zasedání na námět *Die Entstehung der europäischen Nationen*. Zasedáním předsedá president Arbeitskreisu Th. Mayer, významný badatel v oboru dějin politického zřízení, a cyklus řídí W. Schlesinger, známý svými pracemi především z oblasti kolonizace.

Na jarním zasedání ve dnech 23.—26. března 1965 se vedle všeobecné úvodní přednášky (W. Schlesinger) zájem soustředil na jednotlivé národní skupiny (Románi — F. Schürr, německé kmeny — R. Wenskus, Skandinávie — K. Wührer).